

## Raamatuarvustus. Andrei Liimets: vaikimise aeg on läbi. „Vangerdused”

Aivar Mäe ahistamiskandaali ümber lahvatanud arutelu on pinnale kiskunud ühiskonnas laiuva empaatiavõimetuse väärkohtlemises kannatanute läbielamiste suhtes ning ajast-arust arusaama sellest, mis on juhtidele või meestele, sageli samas isikus, lubatud.

Mõlemad nähtused on talle omase „hoolivusega“ kokku võtnud rahandusminister **Martin Helme**, kes kirjutab Facebookis, et Mäed tabanud süüdistused on „nõiaprotsess“, mille eesmärk on „meeste muutmine arglikeks, kontrollitud ja kanna alla surutud tollideks sedakaudu, et kõik loomupäraselt mehelik tehakse, kui võimalik, siis kriminaalseks või vähemalt häbiväärseks“.

„Vangerdused“ sisaldab ligi kaks tosinat lugu mehelikest meestest, kes valdavalt ei ole arglikud, talitsetud ega kanna alla surutud. Vastupidi, suurem osa neist mehelikest meestest on julged – julged kontrollima, julged kanna alla suruma, julged ka lööma. Need on Pärnu naiste tugikeskusesse jõudnud naistest ja nende meestest ainekandjad, millega mõõdetakse naistevastase vägivalla tohutu suurt painajalikku jäämäge, millest avalikkuse ette jõudnud süüdistused on vaid tilluke veepealne tipp. Lood on kirja pannud kirjanik **Jan Kaus** ning illustreerinud kunstnik **Flo Kasearu**.

Kuigi kannatanud naised ei räägi oma lugusid ise, võib kummatigi rõõmu tunda, et vaikimise aeg on läbi. Näiteks Ameerikas on kahe ja poole aasta jooksul järjepanu ilmunud Harvey Weinsteini ohvri Rose McGowani Hollywoodi seksismi paljastav biograafia „Brave“ („Vapper“), sama skandaali jälgede äärmiselt keerulisest ajakirjanduslikust jahtimisest jutustavad „She Said“ („Ta ütles“) ja „Catch and Kill“ („Püüa ja tapa“), Chanel Milleri kurku pitsitav meenutus vägistamisest, järgnenud kohtuprotsessist ja avalikkuse tähelepanust „Know My Name“ („Tea mu nime“), surmani viinud koduvägivalla juhtumeid analüüsiv ränkraske „No Visible Bruises“ („Nähtavate sinikateta“) ja maailma, kus naine on marginaliseeritud teine, kujutatav laia haardega „Invisible Women“ („Nähtamatud naised“).

Nähtamatusest ühel või teisel tasandil räägivad omal moel kõik loetletud (ja soojalt soovitatud) raamatud, nähtamatuse-nähtavuse suhet kirjeldab ka „Vangerdused“ nii lugude sisu kui ka tumedate kujudega täidetud piltidega. Eesti keeles on seni kõige põhjalikum naistevastase vägivalla käsitus pärit hoopis ajalehekülgedelt: mullu mais ilmus Eesti Ekspressi veergudel Eero Epneri sulest mastaapne „Sest nad saavad“, mis probleemi ulatuse lõpuks päevavalgele kiskus. Ilukirjanduse vahendeid on koduvägivalla

edasi.org

14.07.2020 07:24

Andrei Liimets

7000

Aivar Mäe

peegeldamiseks kasutatud vähem, mistõttu on „Vangerdused“ mitmes plaanis silmapaistev töö.

Raamat algab looga mehest, kes ei saanud magada ja sundis peret oma und valvama. Veel saab lugeja tuttavaks mehega, kes ei andnud alla; mehega, kellele meeldis teisi hirmutada; mehega, kes ei talunud juhuslikke pilke; mehega, kellel oli kuus perekonda ja veel paljude meestega. Pea kõik lood algavad sõnadega „oli kord üks mees“. Täpselt nagu muinasjutus.

Muinasjutust saab paraku väledalt luupainaja, seda nii naistele ja teistele pereliikmetele, Kausi kirjelduses ka meestele endile.

Ühel või teisel moel saavad mehed oma tegude eest ootamatu palga või jõuavad äratundmiseni, mis pole sugugi meeldiv. Püüe mõista ka nõrku murtud mehi, kes sõnade asemel kämblad käiku lasevad, ei sea neid ohvri positsiooni, ei paku neile vabandusi ega rohkem rambivalgust, kui seni kannatanud naistele osaks on saanud – pigem juhatab tühjusse ja pimedusse, tõtt vaatama ainsaga, kellest ei pääse ka siis, kui vaenlastel näod sisse pekstud või pagev pere koduukse ammu selja taga kinni lõõnud.

Kaus on lood kirja pannud kergelt unenäolises, üldsõnalises võtmes. Juhtumite üksikasjadesse tungimise asemel on neid kirjeldatud põgusalt, teatava peatamatu fatalismi või inertsiga. Suur osa juhtumite ja tüpaažide kontuuridest peaks lugejale nagunii kas oma kogemustest või ajakirjandusest aimatav olema. Põhjalikumad konteksti „Vangerdused“ ei paku. Napid on nii raamatu mõõtmed, tekstide pikkus kui ka pildid. Omal muinasjutulisel moel kajab „Vangerdustes“ #MeToo liikumise teine kõlav sõnum: time’s up ehk vägivaldsete aeg on möödas.

Paraku ei eelda see tagajärgi mõnele üksikule õnnetule mehele, vaid süsteemseid muutusi, kuidas ühiskonnas neist kaasustest räägitakse, kuidas üldse kodu- ja naistevastasesse vägivalda suhtutakse, milliseid seoseid oskame näha, kuidas suhtume ohvritesse ja kuidas käitume süüdlastega.

„Vangerduste“ tugevuseks on lugude variatiivsus, mis aitab kokku siduda „joviaalsusest“ ja „ülemeelikusest“ alguse saanud ahistamise töö ja võigaste tagajärgedega vägivalda koduseinte vahel.

Need on mehelikkuse mündi kaks poolt, mis tulenevad omakorda aegunud soorollidest ning suutmatusest iseenda ja oma tunnetega hakkama saada.

Löömine on vaid üks ja kõige robustsem näide kujutatud vägivaldast. Lüüa on lihtne. See on konkreetne füüsiline tegu,

millest jäävad maha valuaisting ja füüsilised jäljed. Hoopis keerulisem on vaimse terroriga, kontrolliga, võimuseisundit ära kasutavate peale surutud soovidega, rohkem või vähem teadvustatud manipuleerimisega. Eriti kui see kõik kestab aastaid, on saanud normiks, võimendunud näilise alternatiivide puudumise kaudu ja on saanud ainsaks kujuteldavaks olemisviisiks. Paraku on ka paljud naised internaliseerinud sellise võimusuhte, mis üksnes soodustab ohvri süüdistamist ja naistevastase vägivallega võitlemise naeruvääristamist, justkui hüsteerilist klaperjahti loodusvarast onu Heinodele.

Kui liiga palju alkoholi tarbivad ja kaklevad mehed on äratuntavad ning karakteri kontuuridelt pea kõigile arusaadavad, õnneks ka halvaks peetud, siis psühholoogiliselt hoopis põnevamad portreed maalib „Vangerdused“ näiteks mehest, kes läks endast välja vaid ühe korra elus, ja mehest, kes nuttis palju. Võimuks, kontrolliks, eneseupitamiseks, manipulatsiooniks on väga palju viise, millest mõni avaldub mustriina alles ajapikku.

„Vangerduste“ põgusas sissejuhatuses väljendab Pärnu naiste tugikeskuse juht **Margo Orupõld** lootust, et nende lugude lugemine aitab eemalduda mõistmatusest, ükskõiksusest ja apaatiast. Kardetavasti on Kausi valitud vorm paljudele selleks liigagi kujundlik, kaudne, vihjav. Tundub, et ühiskonnas pole veel settinud hukkamõist ja väärtushinnangud ka palju dokumentaalsemalt kirjeldatud lugude ja jõhkrama vägivalda suhtes.

Kohati valitud stiil hoopis võimendab tegelikkuse traagikat. „Vangerdustes“ peegelduv maagiline realism ootamatute pöörete ning fantastiliste vimkadega lisab sündmustele mõningase, kui mitte helguse, siis vähemalt hingamisruumi. Kasutades Keiu Virro sõnu Eesti Päevalehest, vangerdavad nad räigete vägivaldaluude realistlikust lõpust mööda. Justkui vasaraga pähe tabab Flo Kasearu minimalistlikke, ent painavaid pilte vaadates tundmus, et elus seda hingamisruumi sageli ei leidugi. Lõpplahendused on autori fantaasialend, neile lähtepunkti andnud olukorrad aga päris.

Lahendusi „Vangerdused“ ei paku ja ega peagi pakkuma. Häid lugusid tahaks ju üha juurde, siinse raamatu omi aga vähem ja vähem. Paraku lisandub neid iga päev. Nii koduseinte vahel kui ka avalikkuses. Oli kord üks joviaalne mees. Oli kord üks mees, kes arvas, et tagumiku puudutamine on tore traditsioon. Oli kord üks mees, kes kirjutas Facebookis nõiajahist ja loomupärasest mehelikkusest. Just seesama mehelikkus vajab hoolikat läbimõtlemit, et tegelikkuses paremate lõppude poole vangerdama hakata.

Artikkel on esmalt ilmunud ajalehes Sirp.

